

Τρία νέα βιβλία, συνταγματαρχών Στάλινγκραντ, της Τουρκικής Δημοκρατίας

Media: ΒΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ **Page:** 57,60-61 **Published at:** 31-12-2022
Author: **Surface:** 3181.33 cm² **Circulation:** 32170
Subjects:



B



Τρία νέα βιβλία, για τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, την αντίσταση στη δικτατορία των συνταγματαρχών και την Τουρκία του Ερντογάν, συνομιλούν με τις επερχόμενες το 2023 επετείους της γερμανικής ήπας στο Στάλινγκραντ, της εξέγερσης του Πολυτεχνείου και της ίδρυσης της Τουρκικής Δημοκρατίας

Το εκκρεμές της Ιστορίας

σ. 4-5



Ιστορία

Τρεις ΕΠΕΤΕΙΟΙ, τρία βιβλία

Ως έτος που ακολουθεί εκείνα δύο οροσήμω της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας, της δικαστηριδίας του 1821 και της εκατονταετηριδίας του 1922, το 2023 θα προηνοτούν ενδεχομένως χαμηλότερων ιστορικών τόνων. Ωστόσο, η νέα χρονιά χαρακτηρίζεται από μια σειρά επετείων κάθε άλλο παρά ευκαταφρόνητων. Στα 80 χρόνια από την παράδοση των Γερμανών στο Στάλινγκραντ στις 2

ΤΟΥ ΜΑΡΚΟΥ ΚΑΡΑΣΑΡΙΝΗ

Η άλλη Αντίσταση

Η μελέτη του **Πολυμέρη Βόγλη** φέρνει στο προσκήνιο την ένοπλη δράση κατά της απριλιανής δικτατορίας

Η πρόσφατη πόκνωση των εκδόσεων γύρω από τη δεκαετία του '60 με πυρήνα την επταετία της δικτατορίας των συνταγματάρχων σηματοδοτεί μια μετεξέλιξη της ανάγνωσης της – τη σταδιακή συγκρότησή της σε ιστορικό αντικείμενο. Μαρτυρίες, απομνημονεύματα, αυτοβιογραφίες, λογοτεχνικές επεξεργασίες είχαν αναφιβολα προϋπάρξει ήδη από την αρχή της Μεταπολίτευσης, η συστηματική ενασχόληση με την περίοδο όμως ήταν ζήτούμενο. Τα τελευταία χρόνια μια σειρά μελετών για καιρίες πυχες της [ενδεικτικά, Κοστής Κορνέτης, *Τα παιδιά της δικτατορίας. Φοιτητική αντίσταση, πολιτισμικές πολιτικές και η μακρά δεκαετία του Εξήγτα στην Ελλάδα*, εκδ. Πόλις, 2015· Λεωνίδια Καλλιβεράκης, *Δημοκρατία και Μεταπολίτευση*, εκδ. Θεμέλιο, 2017 και *Μεσογείον 14-18. Η υποδεικνυθνη Γενικής Ασφαλείας Αθηνών στα χρόνια της δικτατορίας (1971-1974)*, εκδ. ΕΙΕ, 2019· Ιάσωνας Χανδρινός (επιμ.) *Όλη νύχτα εδώ. Μια προφορική ιστορία της εξέγερσης του Πολυτεχνείου*, εκδ. Καστανιώτη, 2019] υποδεικνύουν μια αυξανόμενη εστίαση στα δεδομένα. Ως προπομπές της πενηκονταετίας από την εξέγερση του Πολυτεχνείου το 2023 προστίθεται στα παραπάνω η *Δυναμική αντίσταση* (εκδ. Αλεξάνδρεια) του καθηγητή Κοινωνικής Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας **Πολυμέρη Βόγλη** η οποία αποτυπώνει τη δράση των προσώπων και των οργανώσεων που εξέφρασαν την ένοπλη πλευρά του αντιδικτατορικού αγώνα.

Ο Βόγλης εύστοχα παρατηρεί ότι η δυναμική αντίσταση στη χούντα έχει περάσει πλέον στη λήθη. Η βία τρομοκρατικών οργανώσεων όπως ο ΕΛΑ και η «17 Νοέμβρη» μετέτρεψε προοδευτικά σε υπότιπος όσου

είχαν εμπλακεί σε ένοπλη δράση την περίοδο 1967-1974 με αποτέλεσμα οι ίδιοι να αποσιωπηθούν το παρελθόν τους. Παρά την απογοήτευση, όμως, εξαιτίας του γεγονότος ότι οι πρωτοβουλίες τους δεν κατέστη δυνατόν να πυροδοτήσουν ένα μαζικό κίνημα (η φοιτητική έκρηξη που απέληξε στην κατάληψη της Νομικής και του Πολυτεχνείου τροφοδοτήθηκε από τη «φιλελευθεροποίηση» του καθεστώτος το 1972 και προήλθε από μια νεότερη γενιά με διαφορετικές καταβολές και παραστάσεις), η συνιστώσα αυτή δεν ήταν αμελητέα. Ολιγάριθμοι, κατά κανόνα, για λόγους παρανομίας και συνωμοστικότητας πυρήνες των ΠΑΜ, ΠΑΚ, Δημοκρατικής Αμυνας, Ομάδας «Αρης» του «Ρήγα Φεραίου». Κινήματος 20ής Οκτώβρη, Κ29Μ, ΛΕΑ, ΕΑΝ, Λαϊκής Πάλης και άλλων προέβησαν κυρίως σε βομβιστικές επιθέσεις μικρής εμβέλειας.

Η αποφυγή θυμάτων

Με την εξαίρεση της απόπειρας του *Αλέκου Παναγούλη* κατά του Παπαδόπουλου το 1968, η αποφυγή θυμάτων ήταν συνειδητή επιλογή που έδινε βάρος στον συμβολικό χαρακτήρα των κινήσεων αυτών. Στόχοι όπως αυτοκίνητα ξένων αποστολών ή το άγαλμα του *Τροίμαν* αποσκοπούσαν στην έμπρακτη έκφραση διαμετρικής στο εσωτερικό και στον αντίκτυπο στην κοινή γνώμη στο εξωτερικό. Η Γενική Ασφάλεια καταγράφει 174 εκρηκτικούς μηχανισμούς κατά τη διάρκεια της επταετίας, πιθανότατα όμως ο τελικός αριθμός είναι πολύ μεγαλύτερος. Οι περισσότερες από τις οργανώσεις εξαρτηρόθηκαν και τα μέλη τους προσήχθησαν σε δίκες υπό το άρθρο 187 του Ποινικού Κώδικα που τις εξείσωνε με εγκληματικές συμφορές και τον ΑΝ 509/47, απομεινάρη της αντικομμουνιστικής νομοθεσίας του Εμφυλίου που χρησιμοποιήθηκε από τους Απριλιανούς για να



ταυτίσει τον αντιδικτατορικό αγώνα με τον κομμουνισμό. Εκτακτα στρατοδικεία ως το 1971 και ποινικά δικαστήρια στη συνέχεια επέβαλαν εξοντωτικές ποινές όντας όργανα του κατασταλτικού μηχανισμού που επεδίωκε την εξουδετέρωση της αντίστασης και τη διασπορά του φόβου.

Σκιαγραφώντας την αρετηρία, τις αναζητήσεις, την προδικτατορική ριζορασιαστικοποίηση των μελών της δυναμικής αντίστασης, μιλώντας με 14 πρόσωπα που αναμείχθηκαν σε αυτήν, ιχνηλατώντας τα κίνητρα, την ψυχολογία, τους κινδύνους, το κόστος εν τέλει της παρανομίας (απομόνωση, βασανιστήρια, φυλάκιση), ο Πολυμέρης Βόγλης αναλύει διεξοδικά το φαινόμενο και προσφέρει μια ιδιαίτερα διαυχή αποτύπωση του. Φωτίζει με τον τρόπο αυτόν τις πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες του ένοπλου αγώνα εγγώνοντας ταυτόχρονα τη διακριτή τροχιά του από το μαζικό φοιτητικό κίνημα. Οι διαδρομές που περιγράφει αποσαφηνίζουν επίσης το σημείο απόκλισης όσον μετέπειτα σφάησαν στο ανάρτικο πόλης θεωρώντας «ότι δεν είχε επιτευχθεί ο απόπειρος στόχος, η ανατροπή του καπιταλισμού». Εν όψει της συμπλήρωσης 50 ετών από το Πολυτεχνείο τον ερχόμενο Νοέμβριο η επισκόπηση της δυναμικής αντίστασης συμπληρώνει τη μνήμη του, ανασκευάζει τον μύθο της απουσίας της και καταδεικνύει τη διαφορά της πολιτικής βίας σε καιρό δικτατορίας και σε καιρό δημοκρατίας.

Το τανκ ετοιμάζεται να επιτεθεί εναντίον των αγωνιστών του Πολυτεχνείου τον Νοέμβριο του 1973



ΠΟΛΥΜΕΡΗΣ ΒΟΓΛΗΣ
Δυναμική αντίσταση. Υποκειμενικότητα, πολιτική βία και αντιδικτατορικός αγώνας, 1967-1974
Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2022, σελ. 272, τιμή 20 ευρώ

Ο αυταρχικός ηγέτης και η

Η κατασκευή ενός καθεστώτος αποτυπώνεται έξοχα στο βιβλίο του **Ντίμιταρ Μπέτσεφ** για την Τουρκία του Ερντογάν



ΝΤΙΜΙΤΑΡ ΜΠΕΤΣΕΦ
Η Τουρκία του Ερντογάν. Πώς μια χώρα απομακρύνθηκε από τη δημοκρατία και τη Δύση

Μετάφραση Σόφη Τριανταφύλλου. Εκδόσεις Πατάκη, 2022, σελ. 552, τιμή 22 ευρώ

Τηρουμένων των αναλογιών, το 2023 θα είναι για την Τουρκία ό,τι ήταν το 2021 για την Ελλάδα – ένα έτος απολογισμών και αναστοχασμού ως προς τις καταβολές και την πορεία της σύγχρονης εκδοχής της. Με τη διαφορά ότι, καθώς πρόκειται για εκλογική χρονιά κατά την οποία η κυριαρχία του αυταρχικού ηγέτη της φαίνεται να αμφισβητείται δημοσκοπικά, ο δημόσιος διάλογος, κατάλληλα επεξεργασμένος από τα κυβερνητικά ελεγχόμενα μέσα ενημέρωσης, αναμένεται να προβάλει μια εργαλειοτική μορφή της Ιστορίας προορισμένης να δικαιώσει τον **Ταγίπ Ερντογάν**. Εν όψει του προεδρικών και κοινοβουλευτικών εκλογών του Ιουνίου,

τέσσερις μήνες πριν από την επέτειο των 100 ετών από την ανακήρυξη της Τουρκικής Δημοκρατίας στις 29 Οκτωβρίου 1923, *Η Τουρκία του Ερντογάν* (εκδ. Πατάκη) του βούλγαρου καθηγητή του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης **Ντίμιταρ Μπέτσεφ** είναι μια εξαίρετη σύνοψη των σημερινών προβλημάτων της χώρας. Παρά τη συμπλήρωση ενός αιώνα δημοκρατικών διαδικασιών, διαπιστώνει ο Μπέτσεφ, η σύγχρονη Τουρκία εξακολουθεί να επηρεάζεται από μια ανελεύθερη παράδοση: πραξικοπήματα και «βαθύ κράτος» καθόρισαν σε πολλές περιπτώσεις την κυβερνητική διαδοχή απονομομοποιώντας τελικά το παλιό κομματικό σύστημα στις αρχές του 21ου αιώνα. Ως φυσικό κόμμα διακυβέρνησης αναδείχθηκαν οι κατά δική τους δήλωση «μωσοουλιμάνοι δημοκράτες» του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (ΑΚΡ). Στο τότε αφήγημα του πρώην δημάρχου Αγκυρας Ταγίπ Ερντογάν ο μετριοπαθής ιλαμισμός δεν διέφερε πολύ από τη χριστιανοδημοκρατία, οι πολιτικές ελευθερίες και ο εξευρωπαϊσμός βρίσκονταν στο επίκεντρο της ανανεωτικής πολιτικής του.

Η κατάργηση των περιορισμών

Από τη δεύτερη ήδη θητεία του, όμως, το 2007, επιδίωξε τη δι-

Φεβρουαρίου 1943, στα 50 χρόνια από την εξέγερση του Πολυτεχνείου στις 14-17 Νοεμβρίου 1973, στα 100 χρόνια από την ανακήρυξη της Τουρκικής Δημοκρατίας στις 29 Οκτωβρίου 1923 τρία βιβλία που μόλις κυκλοφόρησαν προσφέρονται ως αναγνώσματα αναστοχασμού του παρελθόντος και αναλογισμού του σημερινού απόηχου των αντίστοιχων γεγονότων.

Οι μοιραιές επιλογές του Χίτλερ

Ο αμερικανός ιστορικός **Μπέβιν Αλεξάντερ** αναλύει τις λανθασμένες αποφάσεις που οδήγησαν στην ήττα της Γερμανίας



BEVIN ALEXANDER
Τα κρίσιμα λάθη του Χίτλερ. Πόσο κοντά έφθασαν οι Ναζί στην τελική νίκη;
Μετάφραση Πέτρος Τσαλιπατούρος, Εκδόσεις Γκοβόστη, 2022, σελ. 424, τιμή 24,80 ευρώ

Ανατρέχοντας στις προσωπικότητες που η ηγετική τους παρουσία σημάδεψε τον 20ό αιώνα, ο έγκριτος βρετανός ιστορικός **Ιαν Κέρσοου** προσδιορίζει στο πρόσφατο βιβλίο του *Personality and Power* (εκδ. Allen Lane) τα όρια του ρόλου του ατόμου στην Ιστορία. Οι δομικές προϋπάρχουσες συνθήκες, γράφει ο Κέρσοου, οι οικονομικοπολιτικές ισορροπίες, οι οικονομικές δυνάμεις, το πολιτισμικό περίγραμμα της εποχής θέτουν τις γραμμές εντός των οποίων το δυναμικό του ηγέτη και η συγκυρία πραγματώνουν την άσκηση της εξουσίας. Πρόκειται για την προσωπική μέσω της οποίας είχε αναλύσει την άνοδο και την πτώση του *Αδόλφου Χίτλερ* στην περίφημη δίτομη βιογραφία του (*Χίτλερ. Υβρις 1889-1936* και *Χίτλερ. Νέμεσις 1936-1945*, εκδ. Scribta, 2005· επίτομη έκδοση, *Χίτλερ*, εκδ. Μεταίχμιο, 2016) που αποτέλεσε ορόσημο στη μελέτη του γερμανού δικτάτορα. Κρατώντας για τον εαυτό του όμως ευρύτατες επικυρωτικές εξουσίες, το δικαίωμα της επιδιαιτησίας επί της χασοτικής ναζιστικής ιεραρχίας και τη μικροδιαχείριση των στρατιωτικών επιχειρήσεων, ο Φόρερ αποτελεί μια πιο ιδιαίτερη περίπτωση ως προς το ερώτημα της σημασίας των αποφάσεών του για την εξέλιξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου σε σύγκριση με τους ηγέτες των Συμμάχων. Αξιόλογο δείγμα μιας πολυπληθούς γραμματείας γύρω από το ζήτημα είναι *Τα κρίσιμα λάθη του Χίτλερ* (εκδ. Γκοβόστη), που σύμφωνα με τον τίτλο του αμερικανού στρατιωτικού ιστορικού **Μπέβιν Αλεξάντερ** σπέρνει

την τελική νίκη από τον γερμανικό στρατό. Κοινή συνισταμένη των ιστορικών είναι η παραδοχή ότι η παράδοση της θης Στρατός στο Στάλινγκραντ πριν από 80 χρόνια, στις αρχές Φεβρουαρίου του 1943, αποτελεί την καμπί του πολέμου. Ο εγκλωβισμός του πλέον αξιόμαχου τμήματος της Βέρμαχτ το 1942 στον δαίδαλο των οδομαχιών εξάλειψε κάθε περαιτέρω δυνατότητα επιθετικών πρωτοβουλιών καταδικάζοντας το στράτευμα σε δύο χρόνια μαχών οπισθοφυλακής ως τη συνθηκολόγηση. Για τον Αλεξάντερ, όμως, η τακτική επιλογή της εμπλοκής στο Στάλινγκραντ είναι το επιστάσιο μόνιμης σειράς στρατηγικών λαθών του Χίτλερ τα οποία χρονολογούνται πολύ νωρίτερα.

Το μεγαλύτερο σφάλμα

Κυριότερο όλων θεωρεί την «κατά μέτωπο επίθεση στη Σοβιετική Ένωση αντί της έμμεσης προσέγγισης διά της Βόρειας Αφρικής». Η δυναμική κατάκτηση της Αιγύπτου και του Σουέζ θα εξανάγκαζε τον βρετανικό στόλο να εγκαταλείψει τη Μεσόγειο, θα διάνοιγε δρόμους προς το πετρέλαιο της Μέσης Ανατολής και του Ιράν, θα δημιουργούσε τη δυνατότητα ενσωμάτωσης της Δυτικής Αφρικής και τη δημιουργία εκεί ναυτικών βάσεων για τον έλεγχο των θαλασσίων οδών του Ατλαντικού. Ως εξίσου καταστροφικές λογίζονται οι αποφάσεις της στροφής από τη στοχοποίηση των υποδομών και του συστήματος επικοινωνιών της RAF στον βομβαρδισμό του Λονδίνου και τον μεγάλων αστικών περιοχών κατά τη λεγόμενη Μάχη της Αγγλίας το καλοκαίρι του

1940. Οριστικό τέλος στις πιθανότητες νίκης έθεσε η ελληνική εκστρατεία την άνοιξη του 1941. Οχι γιατί, όπως θέλει μια διαδεδομένη άποψη, καθυστέρησε την εισβολή στη Σοβιετική Ένωση, αλλά επειδή προέκρινε την κατάκτηση της Κρήτης αντί της Μάλτας: η κομφορική θέση της δεύτερης όσον αφορά τις θαλάσσιες επικοινωνίες διαιωνίζει μια μόνιμη απειλή για την ενίσχυση της Ιταλίας και τις μεταφορές υλικού στη Μεσόγειο. Πλέον, οι προτεραιότητες είχαν παγωθεί. Δυνατότητα επανεξέτασης ή επιστροφής δεν υπήρχε, και από τη στιγμή που η εκστρατεία της ΕΣΣΔ εξαγγέλθηκε ως φελετικός πόλεμος, δυνατές ήταν μόνο εκδοχές περιορισμού της ήττας.

Ανεξάρτητα από το αν η εναλλακτική στρατηγική του συγγραφέα ήταν πράγματι βιώσιμη, αντικατοπτρίζει συζητήσεις εντός του γερμανικού γενικού επιτελείου. Συναπτά, εμπονίως, έγκυρη οδός διερεύνησης του ενδεχομένου της επικράτησης των δυνάμεων του Άξονα. Υποδεικνύει επίσης ένα διαφορετικό φάσμα δυναμικών επιλογών από πλευράς ηγεσίας, εδραιωμένων στη ρεαλιστική εκτίμηση των στρατηγικών συσχετισμών, όχι σε αυτή των ρωλετικών στερεοτύπων και εγκληματικού φανατισμού στη βάση των οποίων λειτουργήσε ο Χίτλερ μετά τις πρώτες νίκες του «blitzkrieg». Γραμμένο με αφηγηματική ευχέρεια και προσήλωση στις ανάγκες του μέσου αναγνώστη, το βιβλίο του Μπέβιν Αλεξάντερ αποτελεί πειστικό επιχειρήματα για το αδιανόητο: τη βιωσιμότητα, υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, μιας τελικής νίκης του Γ' Ράιχ και της διαμόρφωσης της Ευρώπης ως ναζιστικής αυτοκρατορίας.



Το κέντρο του Στάλινγκραντ μετά την παράδοση των Γερμανών στις αρχές Φεβρουαρίου του 1943

διαιώνιση της εξουσίας

ασφάλιση της εξουσίας καταργώντας σταδιακά τους θεσμικούς περιορισμούς. Πριν ακόμη την κρίση των μαζικών διαδηλώσεων του πάρκου Γκεζί, το 2013, οι αναπράξεις της ενταξιακής διαδικασίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η Αραβική Άνοιξη είχαν στρέψει τον τούρκο πρωθυπουργό στη συνεννόηση με τον **Βλαντίμιρ Πούτιν** και στην απόπειρα διαμόρφωσης σφαιράς επιρροής στη Μέση Ανατολή. Με την επέμβαση στη Συρία, τη χειραγώγηση των μέσων ενημέρωσης, την καλλιέργεια ακραίας εθνικιστικής ρητορείας, την αλλαγή του πολιτεύματος σε προεδρική δημοκρατία και τη μαζική καταστολή που ακολούθησε την απόπειρα πραξικοπήματος του 2016 (50.510 συλλήψεις, 70.000 ποινικές δίωξεις, 145.000 απολύσεις δημοσίων υπαλλήλων και 5.000 ακαδημαϊκών) απέβη μόνος κυρίαρχος. Σήμερα ο αρχικός κύκλος του Ερντογάν έχει σμικρυνθεί κατά πολύ: ο κάποτε σχεδόν ισότιμός του, πρώτος πρωθυπουργός του ΑΚΡ και μετέπειτα πρόεδρος της Δημοκρατίας **Αμπντουλάχ Γκιουλ** έχει αποστρατευθεί· ο αρχιτέκτονας της ανάπτυξης της τουρκικής οικονομίας **Αλί Μπαμπατζάν** βρίσκεται στην ανυπολήπτευση· ο πρώην υπουργός Εξωτερικών και πρωθυπουργός **Αχμέτ Νταβούτογλου** το ίδιο. Η κόπωση του εκλογικού σώματος, η

οικονομική ύφεση και οι διαφευγές των υποσχέσεων ευημερίας της προηγούμενης εικοσαετίας μοιάζουν να τροφοδοτούν τους αντιπάλους του ΑΚΡ, ωστόσο δεδομένου του ελέγχου του Τύπου, του δικαστικού κλάδου και των δυνάμεων καταστολής κανένας δεν μπορεί να προδικάσει μετά βεβαιότητας θετική έκβαση για τους **Εκρέμ Ιμάμογλου**, **Μανσοούρ Γαβάζ**, **Κεμάλ Κιλιτσνάρογλου** ή **Μεράλ Ακσοενέρ**. Ο Μπέτσεφ δεν είναι αιτιόδοξος. «Ο Ερντογάν δεν θα παραδώσει την εξουσία» γράφει. Ακόμη και αν η αντιπολίτευση κερδίσει τη βουλευτική πλειοψηφία, το προεδρικό σύστημα θα την υπονομεύσει. Ακόμη και αν ο Ερντογάν αποσυρθεί κάποια στιγμή για λόγους γήρατος ή υγείας, το ίζημα της ηγεμονίας του θα παραμείνει: όπως συνέβη με τον περουνισμό και τον γκολισμό, «η Τουρκία του Ερντογάν θα υπάρχει και μετά τον Ερντογάν». Μια διαδικασία σταδιακής μετάβασης στη δημοκρατία σαν εκείνη του ευρωπαϊκού Νότου και των χωρών της Λατινικής Αμερικής στις δεκαετίες του '70 και του '80, όπου το ΑΚΡ θα διατηρήσει έναν ρόλο στο πολιτικό σύστημα, δεν αποκλείεται. Κατά τον Ντίμταρ Μπέτσεφ, όμως, το άμεσο μέλλον δεν προβλέπεται να διαφέρει δραματικά από το παρόν.



Ο Ταγίπ Ερντογάν χειραίρε τον κόσμο κατά τη διάρκεια εκδήλωσης για την πρώτη επέτειο από το αποτυχημένο πραξικόπημα του Ιουλίου του 2016